

بلاغت کاربردی
کارشناسی ارشد
جلسه دهم
مدرس: دکتر دارابی

انواع تشبیه به لحاظ شکل

تشبیه ملفوف

نخست چند مشبه ذکر شود و سپس چند مشبه به به ترتیب برای آنها آورده شود.

اندیشه و تیشه ام مهیا بود چون لوح و قلم کنار یکدیگر

اندیشه: مشبه / لوح: مشبه به / تیشه: مشبه و قلم: مشبه به.

آن روشن و تیره عارض و زلفش چون روی پری و رای اهریمن

عارض (چهره): مشبه، روی پری: مشبه به / زلف: مشبه، رای اهریمن: مشبه به.

تشبیه مفروق
چند مشبه و چند مشبه‌به پیایی آورده شود.

حمله نیارد به تو ثُعبان دهر

تا چو کلیمی تو و دینت عِصاست

دهر: مشبه، ثُعبان(مار) مشبه‌به / تو: مشبه: کلیم(حضرت موسی) مشبه‌به / دینت: مشبه، عِصا مشبه‌به.

سایه‌های خفته چون دزدان رهزن

تک درختان چون نگهبانان تنها

تشبیه تسویه

مشبه متعدد و مشبه به یکی باشد؛ یعنی چند چیز را به یک چیز مانند کنند.

طوبی و سدره نردبان باشد

کی رسد وهم در نشیمنش اگر

طوبی و سدره: مشبه، نردبان: مشبه به.

گوهر تابنده تنها گوهر کانی نبود

سادگی و پاکی و پرهیز یک یک گوهرند

تشبیه جمع

برخلاف تشبیه تسویه است؛ یعنی برای چند مشبه‌به، یک مشبه می‌آورند.

ایام بود چو شبروی چابک

یا همچو یکی سیاه‌دل رهن

ایام: مشبه، شبرو(دزد) چابک و رهن سیاه‌دل مشبه‌به.

از خامهٔ تو مُلک به خوبی و به نغزی چون لُبت آزر شد و چون صورت مانی

ملک: مشبه، لُبت آزر(عموی حضرت ابراهیم) و صورت مانی: مشبه‌به.

تشبیه مقلوب و معکوس

نخست مشبه را به مشبه‌به تشبیه کنند، سپس جای مشبه و مشبه‌به را عوض کنند. در این تشبیه باید وجوه شبه ذکر گردد.

با حلم او **زمین** گران چون **هوا** سبک با طبع او **هوای** سبک چون **زمین** گران
زمین را در سبکی به هوا و سپس هوا را در گرانی به زمین مانند کرده است.
مویم و رویم سپید گشت و سیاه **روی** شد **موی** و **موی** شد **روی**
رویم مثل مویم سیاه و مویم مثل رویم (در جوانی) سفید شد.

تشبیه مضمّر

سخنور تشبیهی را در سخن آورده باشد، اما ساخت تشبیه طوری باشد که انگار مقصود او تشبیه نبوده است، اما در واقع تشبیه در آن پنهان است.

بنشین بر لب جوی و گذر عمر بین کاین اشارت ز جهان گذران ما را بس

عمر به جویبار تشبیه شده است.

با رخ و چشم ساقیان ما را یاد نامد ز لاله و عنبر

رخ و چشم ساقیان را به لاله و عنبر مانند کرده است.

تشبیه مشروط
شباهت بین مشبه و مشبه‌به در گرو شرطی است.

سروی گر سرو ماه دارد بر سر ماهی گر ماه مُشک بارد و عنبر
تو مانند سروی (شرط: سرو ماه روی سرش باشد) / تو مثل ماه هستی (شرط: ماه مشک و عنبر بیارد)

ابر است و باد مرکب تازیش در نبرد گر ابر با رکاب بود، باد با عنان

تشبیه تفضیل

نخست تشبیه کنند و سپس مشبه را بر مشبه‌به تفضیل و ترجیح دهند.

به ماهش گر کنم تشبیه ظلم است که ماهی نیست با آن مهربانی

او مثل ماه است، اما بر ماه برتری دارد؛ زیرا هیچ ماهی به مهربانی او نیست.

شکسته‌تر از آن ساغر بلورینم که در میانه خارا کنی ز دست رها

در اینجا، من به ساغر بلورین تشبیه شده و خود را از آن شکسته‌تر دانسته است.